

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LV/2

НОВИ САД
2012

ЕТИМОЛОШКИ СИМПОЗИЈУМ БРНО 2011

Теорија и емпирија у словенској дијакхронијској лингвистици
6–8. септембар 2011, Брно, Чешка Република

Словенска етимологија је прошле јесени забележила један леп јубилеј. У Брну, престоници Моравске, по пети пут је у репрезентативном саставу одржан етимолошки симпозијум – *Etymologické symposion Brno 2011*.

Ова традиција започета је 1999. године, када је Етимолошки одсек Института за чешки језик Академије наука Чешке Републике организовао први научни скуп посвећен етимологији (*Etymologické symposion Brno 1999*) поводом седамдесетог рођендана Еве Хавлове, дојена брњанске, чешке и словенске етимологије. Ученица чувеног индоевропеисте и слависте Вацлава Махека, иницијатор а затим и главни уредник „Етимолошког речника старословенског језика” (*Etymologický slovník jazyka staroslověnského*), Хавлова је била истраживач широког научног захвата, па је њена научна оријентација одредила и тему конференције: „Словенска етимологија у индоевропском контексту”. Тај први симпозијум окупио је сва највећа имена словенске етимологије и сродних дисциплина (О. Н. Трубачов, Ф. Славски, Х. Шустер-Шевц, И. Њемец, А. Ерхарт, Ж. Ж. Варбот, Х. Поповска-Таборска, Ј. Мошињски, Р. Вечерка, Т. Ат. Тодоров, Ј. В. Куркина, Р. Екерт, В. В. Мартинов, Г. Цихун и др.), као и већ афирмисане истраживаче средње генерације. Од посебног значаја било је то што су се на једном месту окупили представници готово свих центара у којима се израђују (или су већ завршени) етимолошки речници словенских језика: Москва, Краков, Брно, Будишин, Софија, Минск, Љубљана, Београд.

Следећи симпозијум је одржан три године касније (*Etymologické symposion Brno 2002*), овога пута поводом двоструког јубилеја брњанског лингвисте Антона Маценауера (180 година од рођења и 110 година од смрти). Намера организатора скупа била је да се оживи дело овог значајног етимолога који је још увек цитиран, чак и у најновијој литератури, али чије име у широј културној јавности све више пада у заборав.

Трећа по реду конференција (*Etymologické symposion Brno 2005*) није имала задату тему. Организатори скупа оставили су учесницима пуну слободу при њеном избору и тај потез се показао као оправдан и користан, јер је широка тематска оријентација поднетих реферата савршено одразила актуелно стање етимологије, њених приступа и метода, и потврдила да је савремени тренд у етимолошким истраживањима тежња ка интердисциплинарности, у циљу стицања што комплекснијег увида у разматрану проблематику.

Наредна конференција (*Etymologické symposion Brno 2008*) била је посвећена теми: „Етимологија – теорија и пракса“. Учесници су се у својим рефератима бавили етимолошком анализом словенске лексике с посебним освртом на њен семантички развој и мотивационе критеријуме, питањем контаката између словенских и несловенских језика, етимолошким тумачењем фразеологизама и општим теоријским аспектима етимолошких истраживања. Поднети реферати и богата дискусија показали су да постоји још читав низ тема које треба подвргнути детаљном проучавању, не само у области теорије, већ и у области њене примене, нарочито у етимолошкој лексикографији.

Стога је било сасвим разумљиво што је централна тема прошлогодишње, пете по реду конференције (*Etymologické symposion Brno 2011*) била: „Теорија и емпирија у словенској дијахронијској лингвистици“.

Ова конференција је одржана у години обележавања стогодишњице оснивања Канцеларије за Речник чешког језика која је након Другог светског рата прерасла у Институт за чешки језик. Тим поводом је у просторијама Моравске земаљске библиотеке у Брну била организована пригодна изложба.

Конференција је окупила 37 учесника из дванаест земаља који су у току тродневног заседања (6–8. септембра 2011) изложили 36 реферата у девет пленарних сесија. Излагања су се могла чути на свим словенским језицима, енглеском и немачком, а реферати ће бити штампани на руском, енглеском, немачком и француском језику. Након свечаног отварања започео је рад по сесијама, у оквиру којих су реферати били тематски груписани. На тај начин оцртале су се поједине целине које су саставни део етимолошких истраживања у методолошком или предметном смислу, нпр. семантика, творба, граматика, фитонимија, позајмљенице.

О пореклу појединих речи и лексичких породица на прасловенском нивоу, као и о значају словенског дијалекатског материјала за установљавање поузданије етимологије било је речи у следећим рефератима: ЖАННА Ж. ВАРБОТ (Москва): О возможных коррективах к некоторым праславянским этимологиям на базе русской диалектной лексики, МЕТКА FURLAN (Љубљана): Praslóvansko *lalokъ / *laloka* in *oskrъdъ v slovenski narečni mlinarski terminologiji, МАРТА БЈЕЛЕТИЋ (Београд): Этимологизация „словообразовательных гапаксов“ (на примере сербо-хорв. прилагательного *разъовейан* ‘ясный, понятный’), ВОГУМЬ OSTROWSKI (Краков): Белорусские диалектные названия бродяги (на фоне эквивалентной лексики других славянских языков).

Проблемом порекла речи на индоевропском нивоу и везама са језицима изван словенске породице бавила су се два реферата: ЈАСНА ВЛАИЋ-ПОПОВИЋ / АЛЕКСАНДАР ЛОМА (Београд): Slavic *gotovъ reconsidered, VÁCLAV BLÁŽEK (Брно): Slovanská sakrální terminologie v perspektivě íránské etymologie.

Семантика као један од кључних аспеката етимолошких истраживања била је централна тема следећих реферата: ЛЮБОВЬ В. КУРКИНА (Москва): Роль этимологии в раскрытии семантики „темных“ слов древнерусского языка, СВЕТЛАНА М. ТОЛСТАЯ (Москва): Этимология и семантическая типология, ЕЛЕНА Л. БЕРЕЗОВИЧ (Јекатеринбург): Семантическое калькирование или семантическая типология? (К истории выражения „соломенная вдова“ в различных европейских языках), MARIOLA JAKUBOWICZ (Краков): В поисках

принципов реконструкције праславјанског значења, док се ономасиолошким и семасиолошким аспектом у етимологији бавио рад: ALENKA ŠVIC-DULAR (Љубљана): *Slovenska poimenovanja za 'Vespertilio murinus'*.

Осветљавање историјског развоја појединих граматичких категорија, општелингвистички поглед на развој одређених морфема, граматикализација и теоријски приступ извесним методолошким проблемима у етимологији биле су теме следећих реферата: RAINER ECKERT (Берлин): *Verformungen von Komponenten phraseologischer Wendungen als Ergebnis ihrer Idiomatisierung*, ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЉОР (Нови Сад): *Development of the future in Old Serbian*, JUNICHI TOYOTA (Љунд): *Etymology in relation to the conceptualisation of time: -s for past and future tense*, GABRIELA MÚCSKOVÁ (Братислава): *Kategória určítosti a neurčítosti v súvislostiach morfológického a slovotvorného vývinu jazyka (na príklade slovenského jazyka)*, FRANTIŠEK MARTÍNEK (Праг): *Gramatikalizace výrazu bud' ve staré češtině*, VLADIMÍR ŠAUR (Брно): *Teorie a empirie v etymologickém zdůvodňování sporných pravopisných jevů*, SINIŠA NABIJANEC (Загреб): *Circulus vitiosus v diachrónnej jazykovede (na príklade Paulinyho teórie o vzniku rytmického zákona)*, СЕРГЕЙ А. МЫЗНИКОВ (Санкт Петербург): *Трансформационные изменения слова в свете этимологических исследований*.

Проучавањем фитонима са различитих методолошких полазишта – од предлагања нових и допуне постојећих етимолошких решења, преко ширег културно-историјског приступа до разматрања семантичке мотивације за именовање одређених група биљака – бавили су се следећи реферати: ULRICH THEISSEN (Салцбург): *Kräuter des Zaubers, der Täuschung und des Vergessens. Zur Kulturgeschichte und Etymologie slawischer Namen für psychoaktive Pflanzen (Mohn, Bilsenkraut, Cannabis)*, JADWIGA WANIAKOWA (Краков): *The origin of Slavic dialectal plant names*, ТАТЬЈАНА В. ШАЛАЕВА (Москва): *К этимологии и.-е. *lin-* (праслав. *лънь 'лен'), STEFAN STOJANOVIĆ (Београд): *Further on the homeland of Slavs in the light of names of some trees (poplars, pines, junipers and elms)*.

питањима међујезичких контаката и пореклом позајмљеница у словенским језицима били су посвећени реферати: МАРИЈА ВУЧКОВИЋ (Београд): *Etymology and pragmatics: Serbian dialect word šunela 'quiet, silence'*, ТОДОР АТ. ТОДОРОВ (Софија): *Theorie et pratique: Sur l'etymologie des mots bulgares гъгрѐц, гъгрѐца, джѝдѝжи, клек, цѝнцар, etc.*, ХРИСТИНА ДЕЈКОВА (Софија): *Kontaktní lingvistika a etymologická praxe*, КАТЈА ВРАНКАЌКЕС (Праг): *Sprachwandel durch Sprachkontakt. Reaktionen des Sorbischen auf Veränderungen in der deutschen verbalen Wortbildung*, СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ (Београд): *S-Cr. neimar 'chief architect' – a Turkish word in Slavic guise?*, ДЕСИСЛАВА БОРИСОВА (Софија): *Две турски заемки в български и сърбохърватски – хас, хасол / асал. О старим прасловенским позајмљеницама у румунском било је речи у раду*: SORIN PALIGA (Букурешт): *The 'Trichotomical' Character of Proto-Slavic and the Long-Debated Issue of the Oldest Slavic Borrowings in Romanian*.

Контаминацији као лингвистичком процесу био је посвећен реферат: JIŘÍ REJZEK (Праг): *Lexikální kontaminace – vymezení, typologie, aplikace, a metodologickým přístupem etymologizaci žargonických řeči u jižnoslovenských jazykům*, реферат: CORINNA LESCHBER (Берлин): *Die Etymologisierung von süd-slawischen Slangwörtern*.

Неколико реферата експлицитно се бавило старочешком проблематиком: MILADA HOMOLKOVÁ / ŠTĚPÁN ŠIMEK (Праг): Rekonstrukce formální podoby staročeských slov jako problém etymologický, PETR NEJEDLÝ (Праг): Místo a funkce tabuového pojmenování ve staré češtině, KATEŘINA VOLEKOVÁ (Праг): K staročeským adjektivům s komponentem *-uji*.

На крају ваља нагласити да је значај брњанских сусрета пре свега у томе што окупљају најистакнутије стручњаке на пољу словенске етимологије из свих водећих центара у којима се етимологија негује. Током тих сусрета одвија се жива дискусија о различитим проблемима, што је од посебног значаја за оне истраживаче који учествују у лексикографским пројектима, тј. у изради етимолошких речника појединачних словенских језика и два прасловенска речника. Брњанске конференције су место на којем се они могу консултовати, размењивати мишљење и искуство о питањима која их све заједно заокупљају – теоријским, методолошким, техничким али и актуелним „егзистенцијалним”, везаним за опстанак оваквих дугорочних пројеката у појединим срединама.

Осим тога, брњански симпозијуми остављају драгоцен траг у виду зборника реферата који се уредно публикују годину дана након сваког скупа, што значи да ћемо ускоро имати низ од пет књига са преко двеста радова из области словенске и индоевропске етимологије, али и историје језика, дијалектологије, фразеологије, етнолингвистике итд. До сада су објављена четири зборника:

Studia etymologica Brunensia 1. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposium Brno 1999 (Slovanská etymologie v indoevropském kontextu). Euroslavica, Praha 2000.

Studia etymologica Brunensia 2. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposium Brno 2002. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.

Studia etymologica Brunensia 3. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposium Brno 2005. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2006.

Studia etymologica Brunensia 6. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposium Brno 2008 (Etymologie – teorie a praxe). Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009.¹

¹ Серија *Studia etymologica Brunensia*. Eds. Ilona Janyšková a Helena Karlíková обухвата не само зборнике радова са конференција, већ и друге публикације посвећене разним областима дијакхронијске славистике и етимологије. Тако су под бројем 4 и 5 серије објављени следећи наслови: *Varia Slavica*. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008 и Bohumil Vykypěl: *Život a dílo Adolfa Erharta. Kapitola z dějin české vědy*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. Након последњег зборника реферата објављени су следећи наслови: *Dobrodružství etymologie. Články Františka Kopečného z prostějovského časopisu Štáfeta*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009; A. Matzenauer: *Beiträge zur Kunde altpreußischen Sprache*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009; Vít Boček: *Studie k nejstarším romanismům ve slovanských jazycích*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010; Eva Havlová: *České názvy savců. Historicko-etymologická studie*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010; Bohumil Vykypěl: *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltických jazycích*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011; Václav Machek: *Korespondence I*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011; Václav Machek: *Korespondence II*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011; Jana Willnow

Ови зборници се могу посматрати и као својеврсно историјско сведочанство јер је од почетка одржавања брњанског симпозијума, за протеклих дванаест година, дошло до делимичне смене генерација. Неки од учесника, међу њима и истински великани етимологије, трајно су нас напустили (О. Н. Трубачов, Ф. Славски, Е. Хавлова, А. Ерхарт, И. Дуриданов, Л. Мошињски, Г. Т. Риков, Т. Ат. Тодоров), а неки су дошли у године када више не могу активно учествовати на скуповима. Са друге стране, на научну сцену полако ступају нови, млади научници, па можемо очекивати да континуитет етимолошког проучавања словенских језика неће бити прекинут.

Томе су, са своје стране, у знатној мери допринели и брњански сусрети, захваљујући којима је успостављена, а затим даље развијана и негована блиска сарадња етимолога из различитих центара, оличена у размени публикација, студијским боравцима и заједничким пројектима. Брно је за словенске етимологе постало већ традиционално место окупљања, место на коме се сви осећамо као код куће, окружени топлим гостопримством домаћина. У Брну нас увек очекује сусрет са драгим и присним пријатељима.

Марија Бјелетић, Јасна Влајић-Појовић, Снежана Пејровић

Институт за српски језик САНУ
Кнез-Михилова 36, 11000 Београд, Србија
marta.bjeletic@isj.sanu.ac.rs; marta.bjeletic@gmail.com
jasna.vlajic@isj.sanu.ac.rs
snezzanaa@gmail.com